

Elżbieta Kołodziejska*

Edyta Mianowska**

KRYTERIA ELITARNOSCI SZKÓŁ W ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ RÓŻNYCH KATEGORII OSÓB

We współczesnej Polsce, w której obowiązkiem szkolnym objęte są prawie wszystkie dzieci i młodzież, większość instytucji edukacyjnych ma charakter masowy. Są powszechnie dostępne, ale nie wszystkie osiągają zadowalające rezultaty swego funkcjonowania. Nie wszystkie też spełniają egalitarne założenia reformy dotyczące wyrównywania szans edukacyjnych (por.: Konarzewski 2004; Szymański 1996; Borowicz 2000 i in.) Niektóre z nich uzyskują lepsze, zauważalne na zewnątrz rezultaty swojej pracy dydaktycznej. Czy w odniesieniu do takich szkół można używać określenia szkoły elitarne? Jakimi cechami szkoły uznawane za elitarne odróżniają się od pozostałych? Wiele badań społecznych koncentruje się wokół problemu stratyfikacji społecznej w szkołach oraz porównaniu sytuacji uczniów w szkołach masowych i tych uznanych za elitarne (Szymański 1996; Mach, Mach 1998). Natomiast trudno odnaleźć badania mówiące o ustaleniu kryteriów, dzięki którym szkoły mogą być uznawane za elitarne. Według słownika języka polskiego (*Mały Słownik Języka Polskiego*) elitarny to tyle, co przeznaczony dla elity, dostępny wybranym; odgradzający się od ogółu; uprzywilejowany. Elita to grupa ludzi wyróżniająca się lub uprzywilejowana w stosunku do reszty społeczeństwa ze względu na posiadanie pewnych cech lub dóbr cenionych w społeczeństwie.

Zatem szkoła elitarna może być dostępna dla elity – uczniów wybranych ze względu na ich cechy lub dobra posiadane przez ich rodziców. Może też być szkoła elitarna poprzez „odgradzanie się od ogółu” za pomocą wysokich opłat, odrębnych strojów. Obie cechy nie wykluczają się wzajemnie.

Szkoła elitarna, czyli jaka w społecznym odczuciu? Czy istnieją zatem uniwersalne kryteria, czy też „elitarność” jest pojęciem względnym, definiowanym w wymiarze lokalnym?

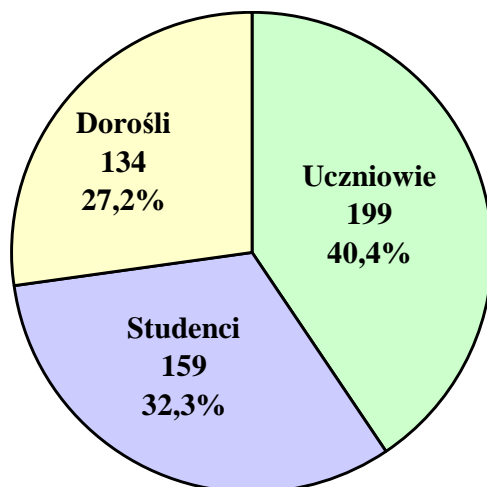
***Elżbieta Kołodziejska** – dr, pedagog, adiunkt, Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Pedagogiki, Socjologii i Nauk o Zdrowiu; E.Kolodziejska@ips.uz.zgora.pl.

****Edyta Mianowska** – dr, pedagog, inż. informatyk, adiunkt, Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Pedagogiki, Socjologii i Nauk o Zdrowiu; E.Mianowska@ips.uz.zgora.pl.

W artykule przedstawiamy rezultaty naszych poszukiwań, będących pierwszym etapem projektu, którego realizacja ma służyć rozpoznaniu kryteriów elitarności instytucji edukacyjnych oraz porównaniu efektów pracy dydaktycznej i wychowawczej szkół uznanych za elitarne z rezultatami pracy pozostałych szkół – szkół masowych. Na tym etapie projektu zamierzamy przedstawić kryteria elitarności instytucji edukacyjnych formułowane przez zielonogórskich respondentów. Ponadto podejmiemy próbę porównania kryteriów stosowanych w opinii publicznej przy orzekaniu o elitarności szkół z kryteriami stosowanymi w oficjalnych w rankingach szkół.

Problem badawczy

Badania, których wyniki prezentowane są w niniejszym artykule, miały charakter diagnostyczny. Zostały przeprowadzone w maju 2007 roku w Zielonej Górze i wzięło w nich udział 492 losowo wybranych respondentów. Wśród nich wyróżniłyśmy trzy kategorie badanych. Dwie grupy obejmują respondentów, którzy są uczestnikami procesu kształcenia – uczniów szkół ponadpodstawowych i studentów. Trzecią grupę stanowią osoby dorosłe, nieuczące się. Strukturę badanych przedstawia wykres.

Badania zostały przeprowadzone metodą sondażu diagnostycznego. Respondentów poprosiłyśmy przede wszystkim o wskazanie trzech cech, które ich zdaniem najtrafniej opisują szkołę elitarną. Kwestionariusz ankiety nie zawierał jednak zamkniętego zestawu takich cech. Badani sami podawali kryteria, które ich zdaniem powinna spełniać szkoła elitarna. Ich wypowiedzi poddane zostały kategoryzacji.

Wyniki badań

Badani, charakteryzując szkołę elitarną przywoływali bardzo różne cechy. Odwoływali się zarówno do wyróżników związanych z jakością kształcenia, stosunkami panującymi w szkole, jak i wymaganiami wobec kandydatów czy tradycjami szkoły¹. Wśród tego bogatego zbioru, który powstał w wyniku kategoryzacji swobodnych wypowiedzi respondentów, można jednak wskazać cechy odnoszące się do tych samych obszarów postrzegania szkoły.

Zgromadzony podczas badań zestaw cech charakterystycznych dla szkół elitarnych podzielony został na cztery grupy:

- cechy dotyczące prestiżu, związane z sukcesami naukowymi uczniów i absolwentów,
- cechy procesu dydaktycznego,
- cechy uczniów,
- symbole odmienności – zewnętrzne symbole odrębności szkoły.

Dokonany przez nas podział – choć być może dyskusyjny, bo przecież szkoła to całość – umożliwił uporządkowanie rozproszonego zbioru cech i ułatwił opis uzyskanych wyników.

Dobór cech dokonany przez respondentów wskazuje na oczekiwanie, że szkoła elitarna zaspokoi rosnącą we współczesnym społeczeństwie potrzebę uzyskania dobrego wykształcenia, bowiem staje się ono wartością przekładającą się wprost na szanse życiowe i pozycję finansową (Mach, Mach 1998). Spełnienie oczekiwań społecznych może być łatwiejsze dla szkół prywatnych i społecznych, które w warunkach liberalizacji przepisów oświatowych, nie skrzępowane finansami mogą organizować proces dydaktyczny sprzyjający osiągnięciu znakomitych wyników nauczania, skoncentrowany na doskonaleniu zdolności i rozwijaniu możliwości uczniów. Szkoły państwowe nie są pozbawione możliwości konkurencji na rynku edukacyjnym przy dużym zaangażowaniu zarówno uczniów, ich rodziców, jak i nauczycieli.

Wśród wskazywanych przez badanych cech szkoły elitarniej najczęściej

¹Zestaw cech, którymi opisuje się szkoły elitarne można ujmować pod różnymi aspektami. Biorąc pod uwagę „etapy pracy” możemy podzielić kryteria na:

- selekcyjne – związane z doбором kandydatów do szkoły,
- organizacyjne – związane z organizacją i przebiegiem procesu dydaktycznego,
- zewnętrzne/wynikowe – związane z widocznymi efektami pracy szkoły.

Z punktu widzenia pomiaru można próbować podzielić kryteria na:

- wymierne – mierzalne, łatwe do obiektywnej oceny,
- niewymierne – oparte na opinii potocznej.

pojawiały się te, które dotyczą budowania prestiżu szkoły i procesu dydaktycznego (tabela 1). Respondenci najczęściej wymieniali wysokie wyniki nauczania (63,4% badanych) oraz bardzo dobrą kadre pedagogiczną (45,1%). Te dwa kryteria były wyraźnie preferowane przez wszystkich respondentów. Żadna z pozostałych cech nie była wskazywana przez więcej niż co piątego badanego.

Stosunkowo wysoko na liście cech charakteryzujących szkoły elitarne znalazły się cechy budujące prestiż szkoły. Wśród badanych uznanie zyskało bardzo dobre przygotowanie przez szkołę uczniów do dalszej edukacji, wyrażające się wskazywaniem takich cech, jak duży odsetek absolwentów zdających na studia wyższe (16,9%) i miejsce szkoły na liście rankingowej (14,6%). Rzadko pojawiały się w wypowiedziach badanych inne cechy świadczące o prestiżu szkoły – na przykład: dokonania i tradycje czy fakt jej ukończenia przez znane osoby.

Bardzo dobre wyposażenie szkół okazało się cechą równie istotną, jak cechy związane z prestiżem. Bardzo dobre materialne zaplecze i brak finansowych ograniczeń w pracy szkoły 16,1% respondentów uznało za wyróżnik szkoły elitarniej. To kryterium znalazło się wśród cech charakteryzujących proces dydaktyczny. Badani, opisując szkoły elitarne, wskazali na więcej cech dotyczących właśnie procesu dydaktycznego. Oprócz najczęściej wymienianego oczekiwania związanego z bardzo dobrą kadre pedagogiczną i wyposażeniem szkoły w tej grupie kryteriów pojawiła się również bogata oferta zajęć pozalekcyjnych, którą wskazał co dziesiąty badany (10%). Nieco rzadziej respondenci zwracali uwagę na charakter stosunków interpersonalnych panujących w szkole elitarniej. Wśród badanych 8,7% uważa, że szkoły elitarne charakteryzuje przyjazna uczniowi atmosfera panującą w szkole, a niewielu mniej (7,5%) sądzi, że ich cechą jest zaostrzona dyscyplina. Na zbliżonym poziomie (4%–6%) kształtuje się natomiast liczba wskazań dotyczących utożsamiania elitarności z wysokimi wymaganiami stawianymi uczniom, podmiotowym traktowaniem uczniów i niewielką liczebnością klas. Wśród atrybutów opisujących proces dydaktyczny respondenci wymieniali również takie cechy, jak: współpraca z zagranicą, dobry program nauczania, stosowanie nowoczesnych metod nauczania i nauczanie wielu języków obcych. Jednak żadne z tych kryteriów nie było wymienione częściej niż kilka razy (około 1% wskazań).

Wyznaczniem elitarności szkoły w opinii badanych rzadziej okazały się być kryteria odnoszone do samych uczniów szkół elitarnych, a ściślej biorąc do ich statusu społecznego i wcześniejszych osiągnięć edukacyjnych. Selekcja kandydatów do szkoły, wynikająca z zajmowania uprzywilejowanego miejsca w hierarchii społecznej czy dysponowania ponadprzeciętnym kapitałem

wiedzy i umiejętności (w każdym przypadku) w opinii około 9% świadczyć może o elitarnym charakterze szkoły. Cechą szkoły elitarniej, odnoszoną do uczniów, na którą wskazywało niewielu badanych, jest zaangażowanie rodziców w prace szkoły i separacja płciowa uczniów.

Elitarność szkół jest stosunkowo często utożsamiana przez badanych z koniecznością wnoszenia czesnego za naukę: 14,4% badanych właśnie to kryterium przywołuje w opisie szkoły elitarniej. Natomiast niewielu badanych (4%) uważa, że oznaką elitarności szkoły jest jednolity ubiór uczniów.

Jak pokazują wyniki badań, zdaniem respondentów o elitarności szkoły świadczy przede wszystkim jej zdolność do wyposażenia uczniów w wiedzę i kompetencje, które umożliwią mu dalszą edukację. Za uznaniem szkoły za elitarną przemawia stosunkowo mocno potencjał dydaktyczny grona pedagogicznego i materialne zaplecze szkoły. Analizując ten zestaw cech można dojść do wniosku, że są to cechy, które z pewnością są właściwe szkołom noszącym miano elitarnych, jednak można je przypisać również szkołom, które nie posiadają wyraźnego statusu szkoły elitarniej – są szkołami masowymi, potrafiącymi dobrze przygotować i wypromować swoich uczniów.

W opiniach respondentów wśród cech, które szczególnie wyraźnie wyróżniają szkoły elitarne na tle innych szkół dominowały te, które wynikają z osiągnięć edukacyjnych uczniów, a nie te, które stanowią o jej niedostępności dla wszystkich. Jedyne kryterium niedostępności eksponowane przez respondentów to konieczność opłaty czesnego, na którą wskazał co siódmy ankietowany.

Trudno jednoznacznie orzec, czy stosunkowo niski odsetek wskazań na kryteria związane z selekcją kandydatów są wynikiem „milcząco” przyjmowanego przez badanych założenia, że szkoła elitarna „niejako z definicji” nie jest dostępna dla wszystkich uczniów, czy też – co wydaje się bardziej prawdopodobne w przypadku naszych badań – raczej niska pozycja tej cechy jest wynikiem lokalnej specyfiki rynku edukacyjnego. W Zielonej Górze i w okolicy bardzo mało jest szkół, do których decydującym i eksponowanym warunkiem przyjęcia ucznia jest bardzo wysokie czesne lub szczególnie wybitne wyniki w nauce. Być może ten stan rzeczy znalazł swoje odbicie w nieczęstym przywoływaniu kryteriów dostępności.

Badani są zatem częściej skłonni przyznać miano szkoły elitarniej tej placówce, która zapewnia uczniom profesjonalną kadre dydaktyczną, która bardzo dobrze potrafi przygotować uczniów do dalszej drogi edukacyjnej niż tej, do której przyjęcie ucznia zależy od sytuacji materialnej czy statusu społecznego rodziców, względnie wysokich osiągnięć edukacyjnych samego ucznia.

Tabela 1

Cechy, które mogą wskazywać na elitarność szkoły

Prestiż	Cechy procesu dydaktycznego	Cechy uczniów	Symbole odmienności
wysokie wyniki nauczania 63,4%	bardzo dobra kadra pedagogiczna 45,1%		
wysoka zdawalność na uczelnie wyższe 16,9%	bardzo dobre wyposażenie 16,1%		
miejsce na liście rankingowej 14,6%			opłata za naukę – czesne 14,4%
	bogata oferta zajęć pozalekcyjnych 10,0%	wysokie wymagania wobec kandydatów 9,7%	
	przyjazna atmosfera 8,7%	status społeczny ucznia 8,9%	
	zaostrzona dyscyplina 7,5%		
	wysokie wymagania od uczniów 5,7%		
	małoliczne klasy 5,5%		
	podmiotowość 4,7%		jednolity ubiór uczniów 3,9%
	współpraca z zagranicą 1,6%		
poniżej 1%, pojedyncze wskazania			
wyniki egzaminów zewnętrznych	dobry program nauczania	zaangażowanie uczniów i rodziców	
znani absolwenci	nowoczesne metody nauczania	separacja płciowa	
tradycje szkoły	nauka wielu języków obcych		

Kryteria elitarności szkół w świadomości społecznej różnych kategorii osób

W badaniach wypowiedziały się osoby, których związki z systemem edukacji były zróżnicowane. Interesowało nas bowiem, czy cechy, które badani przyp-

isują szkołom elitarnym formułowane są różne w zależności od tego, czy oni sami są uczestnikami procesu edukacji. Rozkład opinii prezentuje tabela 2.

Tabela 2

Kryteria elitarności w opinii respondentów

Kryteria elitarności szkół ponadgimnazjalnych wskazywane przez respondentów	Kategorie respondentów					
	dorośli		studenci		uczniowie	
		%		%		%
Wysokie wyniki nauczania	1	55,2	1	60,4	1	71,4
Wysoki odsetek zdających na studia	4	15,7	7	15,1	3	19,1
Miejsce na liście rankingowej	7	12,7	6	17,0	5	14,1
Bardzo dobra kadra pedagogiczna	2	47,0	2	51,6	2	38,7
Bardzo dobre wyposażenie	3	17,2	4	23,9	7	9,0
Bogata oferta w zakresie zajęć pozalekcyjnych	6	13,4	9	8,8	8	8,5
Atmosfera, przyjazna szkoła	10	4,5	12	2,5	4	16,6
Zaostrzona dyscyplina	7	12,7	10	6,3	13	5,0
Wysokie wymagania od uczniów	11	1,5	13	1,9	6	11,6
Małoliczne klasy	10	4,5	10	6,3	12	5,5
Podmiotowość	10	4,5	13	1,9	10	7,0
Współpraca z zagranicą	11	1,5	14	1,3	15	2,0
Status społeczny rodziców	9	6,7	5	18,2	14	3,0
Wysokie kryteria przyjęć	8	8,2	8	10,7	9	7,5
Opłata za naukę	5	14,9	3	24,5	12	6,0
Jednolity ubiór uczniów	12	0,7	11	3,1	11	6,5

Kolejność, jaką zajmują poszczególne cechy na listach przygotowanych w oparciu o wskazania badanych z trzech wyróżnionych grup – dorosłych, studentów i uczniów – jest zróżnicowana. Preferencje poszczególnych kryteriów nie są jednakowe, ale listy nie różnią się diametralnie. Pierwsze dwie cechy otwierające listę w przypadku wszystkich grup są takie same. W szczególności stosunkowo zbieżne okazały się (różnice w wyborach mniejsze niż 5%) opinie dorosłych i studentów. Większą niż 5-punktową różnicę odnotowano tylko w przypadku czterech kryteriów (opłata za naukę, status, wyposażenie, dyscyplina).

Warto zatem zwrócić uwagę na podobieństwa i różnice w wartościowaniu wyróżników elitarności szkół pomiędzy tymi grupami respondentów. We wszystkich trzech grupach najczęściej wskazywano cechy związane z budowaniem prestiżu i jakością procesu dydaktycznego. W każdym przypadku na czele listy znajdują się wysokie wyniki nauczania i bardzo dobra kadra pedagogiczna. Warto jednak podkreślić, że mimo iż były to cechy najczęściej wskazywane przez wszystkich badanych, to odsetki wskazań w grupie uczniów kształtują się odmiennie niż w grupie studentów i dorosłych. Wysokie wyniki nauczania wskazało około 60% badanych dorosłych (55,2%) i studentów (60,4%). Uczniowie jednak zdecydowanie częściej (71,4%) podawali tę cechę jako cechę szkoły elitarniej. Na drugim miejscu we wszystkich grupach znalazła się bardzo dobra kadra. To kryterium jest z kolei zdecydowanie częściej wskazywane przez dorosłych i studentów (47,0%; 51,6%) niż przez uczniów (38,7%). Zatem, mimo iż we wszystkich grupach te cechy wymieniane były najczęściej, to wymierne wysiłki nauczycieli i uczniów w postaci bardzo dobrych wyników nauczania wydają się być dla uczniów bardziej istotnym wyróżnikiem szkoły elitarniej niż dla dorosłych i studentów. Natomiast uczniowie rzadziej niż pozostali badani wiążą elitarność szkoły z jakością kadry pedagogicznej.

Wysoki odsetek zdających na studia – kryterium, które wskazywane jest we wszystkich trzech grupach prawie tak samo często (15%–19%) – również plasuje się stosunkowo wysoko na liście.

Częstość wskazań na poszczególne kryteria w grupie dorosłych i studentów pozostaje w przypadku większości wymienianych kryteriów na zbliżonym poziomie. Widoczne różnice występują jedynie w wartościowaniu kryterium finansowego i społecznego oraz interpersonalnego. Studenci najwyraźniej ze wszystkich badanych grup wiążą elitarność szkoły z opłatą czesnego. Co czwarty badany student uważa, że szkoła elitarna to ta, w której nauka jest płatna, podczas gdy tego samego zdania jest co siódmy dorosły. Studenci prawie trzykrotnie częściej (18,2%) niż dorośli (6,7%) wskazują na status społeczny uczniów jako kryterium wyróżniające szkołę elitarną. Z kolei najczęściej dorośli respondenci uważają, że zaostrowana dyscyplina to cecha, która może charakteryzować szkołę elitarną. Sądzi tak 12,7% respondentów z tej grupy. Studenci, których opinia w tej kwestii jest zbieżna ze zdaniem uczniów, dwukrotnie rzadziej (6,3%) przypisują szkołom elitarnym dyscyplinowanie uczniów.

Badani uczniowie, wskazując kryteria szkół elitarnych w części swoich wyborów różnią się od dorosłych i studentów. W ich wypowiedziach pojawiają się co prawda te same kryteria, co w innych grupach, jednak uczniowie nadają im inną rangę niż pozostali badani.

Oprócz różnic omówionych powyżej warto zwrócić uwagę, że uczniowie częściej niż inni podkreślają te kryteria, które opisują jakość szkolnych relacji, a mniejszą wagę przykładają do materialnych aspektów funkcjonowania szkół.

Uczniowie najczęściej ze wszystkich trzech grup badanych wskazywali na panującą w szkołach elitarnych przyjazną uczniowi atmosferę. Na tę cechę procesu dydaktycznego zwróciło uwagę 16,6% uczniów, podczas gdy wśród dorosłych i studentów podkreślało ją mniej niż 2% badanych. Także podmiotowość w relacjach szkolnych uczniowie wymieniali częściej (7%) niż dorośli (4,5%) i studenci (1,9%). Wysokie wymagania stawiane uczniom jako jedną z cech procesu dydaktycznego w swoich wypowiedziach przywoływali najczęściej uczniowie (11,6%), natomiast dla pozostałych respondentów nie stanowiły one istotnego kryterium (poniżej 2% wskazań). Stosunkowo częste podkreślanie przez uczniów takich cech, jak dobra przyjazna uczniowi atmosfera w szkole, podmiotowość czy stawianie wysokich oczekiwań uczniom w kontekście cech szkół elitarnych świadczyć może, że te cechy wewnątrzszkolnych relacji w szkołach masowych są zaniedbywane i jawią się w opiniach uczniów jako cechy przynależne społecznym relacjom jedynie w szkołach elitarnych.

Rzadko podkreślanym przez uczniów wyróżnikiem elitarności szkoły jest materialny wymiar jej funkcjonowania. Uczniowie najrzadziej ze wszystkich badanych (6%) wskazywali na konieczność opłaty czesnego oraz materialne wyposażenie szkół (9%). Te aspekty częściej podkreślali dorośli (14,9%, 17,2%), a najczęściej opowiadali się za nimi studenci (24,9%, 23,9%).

Kryteria związane z jakością procesu dydaktycznego, mimo że generalnie były rzadziej przywoływane niż te związane z prestiżem w opiniach uczniów, okazały się bardziej istotnymi cechami szkoły elitarniej niż w opiniach dorosłych i studentów. Wiele z nich, mimo iż nie uzyskało dużej liczby wskazań, ujawnia różnice w postrzeganiu szkoły elitarniej przez badane grupy respondentów. Szkoły elitarne – rzadziej przez uczniów niż studentów i dorosłych respondentów – kojarzone są z placówkami, w których panuje duża dyscyplina, częściej natomiast postrzegają one szkoły elitarne jako te, w których uczniowie traktowani są podmiotowo. Również stawianie uczniom wysokich wymagań w szkole elitarniej było częściej podkreślane przez najmłodszą część badanych.

Podsumowując rozważania dotyczące kryteriów, które w opiniach trzech grup badanych charakteryzują szkoły elitarne należy odnotować specyficzne konfiguracje cech znajdujących się na najwyższych pozycjach (pierwszych siedmiu). Postrzeganie elitarności szkół różni się nieco w opinii badanych z trzech grup.

Dorośli opisują szkoły elitarne przywołując najczęściej kryteria związane z prestiżem szkoły (3 cechy) i cechami procesu dydaktycznego (3 cechy). Elitarność szkoły definiują najczęściej w kontekście wysokich efektów edukacyjnych, osiąganych zarówno dzięki dużym kompetencjom kadry pedagogicznej, jak i dobrym warunkom materialnym pracy szkoły, która zapewnia uczniom bogatą ofertę w zakresie zajęć pozalekcyjnych. W ich opiniach charakterystyczna jest również ocena wychowawczej funkcji szkoły, którą wiążą przede wszystkim z większym zdyscyplinowaniem uczniów. Wśród najczęściej przywoływanych cech znajduje się tylko jedno kryterium spoza grup cech związanych z prestiżem i procesem dydaktycznym – opłata za naukę. Ulokowanie się tego kryterium obok wcześniej omówionych wskazywać może, że elitarność szkół – w opinii dorosłych – jest wynikiem połączenia wysiłków uczniów i grona pedagogicznego w szkole, która nie boryka się z trudnościami finansowymi. Za ten komfort pracy muszą jednak zapłacić rodzice.

Cechy podawane najczęściej przez studentów są bardziej zróżnicowane. Dla tej grupy respondentów elitarność – obok wymiernych efektów nauczania, przekładających się na duże szanse kontynuowania nauki na wyższym (kolejnym) poziomie kształcenia – oznacza najczęściej niedostępność dla wszystkich. Studenci podkreślają w swoich wypowiedziach selekcyjny charakter szkół elitarnych, wskazując na ich dostępność dla uczniów, którzy spełniają określone kryteria. Uczniów szkół elitarnych wyróżnia zatem kapitał społeczno-kulturowy lub kapitał posiadanej przez nich wiedzy i umiejętności. Wydaje się, że tym wyróżnikiem może być również kapitał materialny, bowiem kryterium opłaty za naukę w opiniach studentów zajmuje w zestawie najczęściej przywoływanych cech wysoką pozycję.

Nieco inaczej wydają się postrzegać elitarność szkoły uczniowie. Ich wybory świadczą, że szkołę elitarną utożsamiają nie tylko z efektami jej pracy (w czym nie różnią się pozostałych badanych), ale także z jakością procesu dydaktycznego. Uczniowie, mówiąc o szkołach elitarnych najczęściej podkreślają atrakcyjną (z uczniowskiego punktu widzenia) dla ucznia ofertę szkoły. Obejmować powinna ona zarówno doskonałą kadry pedagogiczną, różnorodność zajęć pozalekcyjnych i dobre wyposażenie materialne, ale także – co znamienne – dobre społeczne relacje w szkole. Elitarność szkoły wyraża się dla nich nie tylko efektami edukacyjnymi, ale ma swój społeczny wymiar budowany w codziennych relacjach. Dla uczniów szkoła elitarna z sukcesem przygotowuje do dalszej edukacji, stawiając wysokie wymagania, ale też daje im w czasie pobytu w szkole poczucie podmiotowości i życzliwej atmosfery. **Ten wyróżnik elitarności szkoły nie był tak silnie podkreślany przez żadną z pozostałych grup badanych.**

Z kolei uczniowie elitarności szkoły nie wiążą wyraźnie z kryteriami, które nie dotyczą bezpośrednio szkolnej rzeczywistości. Czesne czy inne kryteria limitujące dostępność szkoły dla ogółu uczniów nie są szczególnie wyraźnie podkreślane w ich wypowiedziach.

Zatem w opinii wszystkich badanych grup szkoła elitarna to szkoła, która dzięki odpowiedniej kadrze jest w stanie bardzo dobrze przygotować ucznia do dalszej edukacji. Oprócz tego wspólnego mianownika łączącego opinie wszystkich badanych, każda z grup eksponuje różne kryteria. Dorosli stosunkowo często podkreślają bardzo dobre warunki pracy uczniów i nauczycieli w szkołach elitarnych, studenci natomiast limitowany charakter edukacji elitarniej, a stanowisko uczniów wyróżnia się eksponowaniem pozytywnego obrazu relacji społecznych w szkołach elitarnych.

Stosunek do elitarności edukacji

Gromadząc opinie mieszkańców naszego regionu na temat kryteriów elitarności szkół, zapytałyśmy także o ich stosunek do elitarności edukacji ponadpodstawowej (tabela 3). Pytanie to wydawało się nam istotne w kontekście założeń ostatniej reformy systemu oświaty, której realizacja miała zapewnić równy start i równe możliwości kształcenia wszystkim. Jej idea opierała się na egalitaryzmie, przy jednoczesnej swobodzie tworzenia szkół przez różne instytucje, osoby, stowarzyszenia. Czy wobec tego w demokratycznym państwie mają prawo funkcjonować szkoły dla elit? Zdaniem ponad połowy (56,2%) respondentów istnienie szkół elitarnych jest korzystne dla społeczeństwa. Co więcej, to właśnie uczniowie, czyli najbardziej zainteresowani, częściej niż pozostali (65,6%) wyrażali taki pogląd. Szkoły powinny reprezentować wyrównany poziom w opinii ponad jednej trzeciej (34,1%) dorosłych respondentów. Ten pogląd wyrażało zdecydowanie mniej (19,4%) uczniów szkół średnich.

Ponad połowa respondentów wyraziła opinię, że istnienie szkół elitarnych jest korzystne dla społeczeństwa, ale większość badanych (37,2%) nie zajęła zdecydowanego stanowiska w kwestii tego, czy w naszym regionie są szkoły, które można nazwać elitarnymi. Szczególnie studenci nie mieli sprecyzowanego zdania (57,2%), co wydaje się zaskoczeniem, gdyż będąc niedawnymi absolwentami szkół ponadgimnazjalnych i studentami wyższej uczelni powinni umieć ocenić jakość rynku edukacyjnego w regionie. Natomiast zdaniem ponad 65% uczniów są w naszym regionie szkoły ponadgimnazjalne, które można nazwać elitarnymi. Opinie uczniów znacznie odbiegały od opinii pozostałych respondentów. Warto ponadto zwrócić uwagę

na fakt, iż zdaniem ponad jednej czwartej (29,1%) dorosłych respondentów szkół zasługujących na miano elitarnych w naszym regionie nie ma.

Tabela 3

Stosunek do elitarności edukacji ponadpodstawowej (w %)

Czy Pani/Pana zdaniem istnienie szkół elitarnych jest korzystne dla społeczeństwa, czy też raczej szkoły powinny reprezentować jednolity, wyrównany poziom?	Kategorie respondentów			Ogółem
	dorośli	studenci	uczniowie	
Istnienie szkół elitarnych jest korzystne	56,1	45,3	65,6	56,2
Szkoły powinny reprezentować wyrównany poziom	34,1	36,5	19,4	29,1
Nie mam zdania w tej sprawie	9,8	18,2	15,1	14,7
Ogółem	100,00	100,00	100,00	100,00

Tabela 4

Obecność szkół elitarnych w regionie (w %)

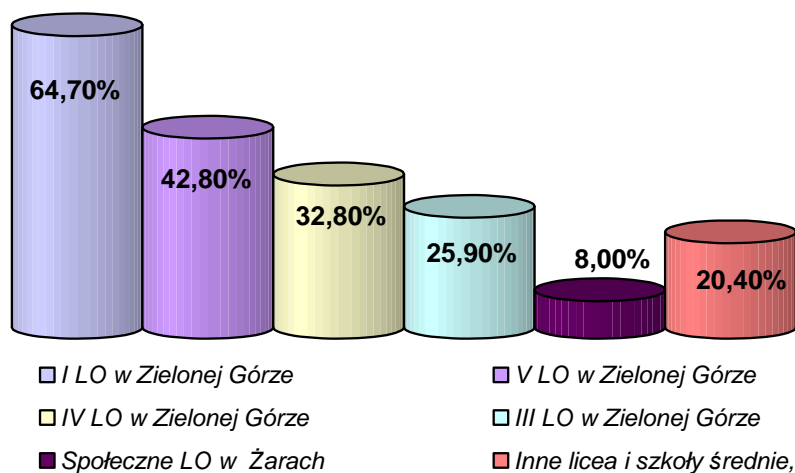
Czy Pani/Pana zdaniem, którąś ze szkół ponadpodstawowych naszym regionie można nazwać elitarną?	Kategorie respondentów			Ogółem
	dorośli	studenci	uczniowie	
Tak	34,3	21,4	66,8	43,3
Nie	29,1	21,4	11,6	19,5
Nie mam zdania	36,6	57,2	21,6	37,2
Ogółem	100,00	100,00	100,00	100,00

Uzyskane wyniki sugerują znaczną rozbieżność w ocenie elitarności szkół w chwili, gdy respondenci mają odnieść swoje rozważania do konkretnych przykładów. Na etapie wskazywania kryteriów elitarności opinie poszczególnych kategorii respondentów były zbliżone, natomiast w momencie odniesienia kryteriów na grunt praktyki oświatowej w regionie pojawiają się znacznie rozbieżności. Dorośli respondenci w swojej ocenie oferty edukacyjnej okazali się bardziej krytyczni niż młodzież szkolna.

Wśród badanych 43,3% respondentów uznało, że w zielonogórskim regionie można znaleźć szkoły elitarne, ale nawet nie wszyscy z tej grupy (tylko

201 osób) dokonali wskazań konkretnych szkół. Respondenci – uczniowie szkół średnich, jako kategoria najbardziej zainteresowana i zorientowana w rynku edukacyjnym – zdecydowanie częściej niż pozostali uznawali, że są w naszym regionie szkoły, które można uznać za elitarne i potrafili je wymienić. Respondenci mogli wskazać trzy szkoły ponadgimnazjalne zasługujące na określenie „elitarne”. Najczęściej wymieniano dwa zielonogórskie licea ogólnokształcące: I LO – 64,7% respondentów oraz V LO – 42,8% respondentów. Obie wskazywane szkoły od kilku lat znajdują się na wysokich pozycjach na liście rankingowej szkół średnich tworzonej przez „Perspektywy” i „Rzeczpospolitą” w oparciu o sukcesy naukowe (laureaci i finaliści olimpiad). Zatem choć „miejsce na liście rankingowej” nie było najczęściej wskazywanym kryterium elitarności szkół, to jednak prawdopodobnie w świadomości społecznej, szczególnie uczniów, taka informacja funkcjonuje i przekłada się na konkretnie dokonywane wybory.

Kolejnymi szkołami, które wskazywali respondenci było IV LO (42,8% respondentów) w Zespole Szkół Akademickich w Zielonej Górze, prowadzące eksperymentalny program nauczania oraz III LO – także w Zielonej Górze – wybrane przez 25,9% respondentów. Respondenci wymieniali także inne szkoły w naszym regionie, ale liczba wskazań dla każdej z nich to ok. 2%–4%.

Wykres 1. Szkoły wskazywane jako elitarne.

Szkoły najczęściej wskazywane przez respondentów (LO I i LO V), to szkoły publiczne, które w opinii społecznej funkcjonują jako te, „do których trudno się dostać” oraz szkoły z dobrymi wynikami. Te wskazania potwierdzają znaczenie prestiżu jako kryterium elitarności szkoły. Nie potwierdzają jednak wagi kryterium selektywności rozumianej jako doboru uczniów pod względem statusu społecznego uczniów. Na uzyskane wyniki może mieć wpływ fakt, iż Zielona Góra jest miastem średnim, w którym obecność elit społecznych, politycznych czy finansowych nie jest szczególnie widoczna. W mieście istnieje kilka prywatnych lub społecznych szkół ponadgimnazjalnych, ale jak wynika z naszego sondażu nie stanowią one dużej konkurencji dla szkół masowych, tradycyjnie uznawanych za „lepsze”.

Wnioski

Najczęściej podawane cechy charakteryzujące szkołę elitarną związane były z organizacją procesu dydaktycznego i pochodną dobrą organizacją nauczania w postaci sukcesów uczniów zarówno w konkursach i olimpiadach (miejsce na liście rankingowej), egzaminach zewnętrznych, jak i możliwością dalszego kształcenia na uczelniach wyższych.

Poza wysokimi wynikami nauczania ważną rolę pełni dobór kadry pedagogicznej. Dla znacznej liczby respondentów właśnie to jest cechą najważniejszą. Trudno się dziwić, bowiem od kadry w znacznym stopniu zależą nie tylko wyniki nauczania, ale również samopoczucie młodzieży w szkole, zainteresowanie nauką i chęć dalszego kształcenia. Ważnym kryterium w opinii badanych był odsetek zdających na studia wyższe, co pośrednio wiąże się z wynikami nauczania w szkole, a jednocześnie jest formą zewnętrznego oceny poziomu nauczania w danej szkole.

Kryteria dyskutowane publicznie i nośne medialnie, takie jak: jednolity ubiór uczniów, separacja płciowa czy opłata za naukę zdaniem respondentów są cechami najmniej znaczącymi w ocenie tego, czy szkołę można nazwać elitarną.

- Dorośli opisują szkoły elitarne przywołując najczęściej kryteria związane z prestiżem szkoły (3 cechy) i cechami procesu dydaktycznego (3 cechy).
- Cechy podawane najczęściej przez studentów są bardziej zróżnicowane. Studenci podkreślają selekcyjny charakter szkół elitarnych, wskazując na ich dostępność dla uczniów, którzy spełniają określone wymagania.

- Wybory uczniów świadczą, że szkołę elitarną utożsamiają nie tylko z efektami jej pracy (w czym nie różnią się pozostałych badanych), ale także z jakością procesu dydaktycznego. Uczniowie, mówiąc o szkołach elitarnych najczęściej podkreślają atrakcyjną (z uczniowskiego punktu widzenia) dla ucznia ofertę szkoły. Uczniom szkoła elitarna kojarzy się nie tylko z wysokimi wynikami w nauce, przekładającymi się na wymierne efekty, ale także z bardziej partnerskim podejściem do ucznia, któremu mimo stawianych wysokich wymagań szkoła zapewnia poczucie bezpieczeństwa i podmiotowości.

Zatem w opinii zielonogórczan szkoła elitarna to ta, która „otwiera drogę” do elity poprzez: sukcesy naukowe uczniów oraz znakomitą organizację procesu dydaktycznego. „Jakość” kandydatów do szkoły okazała się oznaką elitarności ważną dla niewielkiej liczby badanych, podobnie jak „odrębność” szkoły. W świetle naszych badań, w regionie funkcjonuje sposób ocenia-
nia szkoły jako elitarniej poprzez model jej pracy, sprzyjający osiągnięciu sukcesów przez uczniów w trakcie trwania nauki i po jej zakończeniu.

Być może na takie opinie wpływa niedostatek elity finansowej i politycznej w naszym regionie oraz fakt skromnej oferty szkół niepublicznych, które wzmacniałyby tradycyjny wizerunek.

Być może taka zmiana wynika z faktu funkcjonowania na rynku edukacyjnym wielu niepublicznych, płatnych szkół, które nastawione na zamożnego ucznia nie gwarantują jego rozwoju, ale dają mu szansę ukończenia określonego etapu edukacji bez szczególnego wysiłku (Mach, Mach 1998).

Tworząc Ogólnopolski Ranking Szkół Średnich opiniotwórcze tygodniki „Perspektywy” i „Rzeczpospolita” uwzględniają laureatów olimpiad oraz całość sukcesów szkół w finałach III etapu (ogólnopolskiego) w odniesieniu do liczby uczniów w szkole. Istnienie szkoły na liście rankingowej jest dla danej szkoły powodem do dumy, a dla kandydatów do niej jednym z wyznaczników zainteresowania placówką. Jest to jednak bardzo wąskie, jednorodne kryterium związane z pracą wybranych nauczycieli i wynikami sukcesami wąskiej grupy uczniów. Jak pokazał nasz sondaż, uczniowie, studenci i pozostali respondenci przypisują innym cechom ważną rolę w kreowaniu elitarnego wizerunku szkoły.

Literatura

- MAŁY SŁOWNIK JĘZYKA POLSKIEGO (1995), Warszawa.
- BOROWICZ R. (2000), Nierówności społeczne w dostępie do wykształcenia. Casus Suwalszczyzny, Olecko.
- KONARZEWSKI K. (2004) Reforma oświaty. Podstawa programowa i warunki kształcenia, Warszawa.
- MACH E., MACH Z. (1998) Nowe podziały i elity w polskiej szkole, [w:] Tradycja i wyzwania. Edukacja. Niepodległość. Rozwój, T. 2, red. K. Przecławska, Kraków.
- SZYMAŃSKI M. (1996) Selekcyjne funkcje szkolnictwa a struktura społeczna, Warszawa.

Elżbieta Kołodziejska

Edyta Mianowska

CRITERIA OF SCHOOL ELITISM IN THE SOCIAL CONSCIOUSNESS OF DIFFERENT CATEGORIES OF PEOPLE

Abstract

This study analyses the perception of school elitism criteria among working adults, students and pupils from Zielona Góra. These researches are the first stage of a project leading to a comparison of teaching results of elite schools and ordinary schools. Respondents were questioned about elite school features they could name in order to find the existing social criteria of school elitism and compare them to the criteria used in the official school ranking. There are presented four groups of features which can be indicators of an elite school. The study also reveals that pupils, students and working adults have different attitudes to school elitism.